

SUMMARY

The article draws light on the welfare of Belarusian peasants in the second half of the XIX – beginning of the XX century. It is pointed out that serfdom termination activated the modification of peasant welfare. The budget of peasant family in the capitalistic reality is of great interest. The main peasant incomes

and expenses are considered in the article. Much attention is paid to the modification of economic activity in the village. The author comes to the conclusion that industrialization, urbanization and economic progress increased the welfare of peasants in Belarus.

Поступила в редакцию 03.10.2014 г.

УДК 930(47)«18/19»:27-442.47

У.М. Завальнюк,
кандыдат гістарычных навук, ксёндз-магістр,
настаяцель Мінскага Касцёла Святога Сымона і Святой Алены

ДАСЛЕДАВАННЕ ПОСТУ Ё РАСІЙСКОЙ ЦАРКОЎНАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ Ё КАНЦЫ ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ ст.

Буржуазныя рэформы 60–70-х гг. ХІХ ст. істотна паўплывалі на станаўленне капіталістычных адносін у Расіі, актывізавалі працэсы грамадскага развіцця. Тэхнічны прагрэс, трансфармацыя сацыяльнай структуры стымулявалі развіццё навукі. У 1927 г. акадэмік У.І. Вярнадскі адзначыў, што ў ХХ ст. расійская навукка ўвайшла з вялікімі адкрыццямі ў галіне прыродазнаўства, выкліканымі «выбухам навуковай творчасці» другой паловы ХІХ ст. [1, с. 217].

У гэты перыяд расійская гістарыяграфія ў навуковай дзейнасці С.М. Салаўёва [2] і В.В. Ключоўскага [3] дасягнула найвышэйшага тэарэтычнага развіцця. В.В. Ключоўскі, аналізуючы яе стан і развіццё ў другой палове ХІХ ст., адзначаў, што ўся наступная (гістарычная) навукка ідзе ад С.М. Салаўёва і развівае яго погляды. Яго Канцэпцыя была найбольш паўнаватаснай рэалізацыяй у гістарыяграфіі гістарычных пачаткаў гегелеўскай філасофіі [4, с. 352].

Хранікальна-апаведальны стыль выкладу гістарычных падзей выходзіў у мінулае, саступаючы месца праблемнаму. На змену перыядызацыі гісторыі па часе праўлення вялікіх князёў і цароў прыходзіла асэнсаванне яе скрозь прызму сацыяльна-эканамічных, палітычных, культурна-гістарычных працэсаў.

Праблемы гістарычнай навукі пастаянна абмяркоўваліся ў перыядычным друку. Акрамя спецыфічна навуковай перыёдыкі, якая выдаецца ўніверсітэтамі і навуковымі таварыствамі, афіцыйнага «Журнала Министерства народного просвещения», спецыяльных гістарычных часопісаў для падрыхтаванай публікі, гістарычныя пытанні запоўнілі старонкі прызнаных грамадска-палітычных часопісаў, надзвычай папулярных у інтэлігенцкіх ліберальна-дэмакратычных колах («Вестник Европы», «Русская мысль», «Русское богатство», «Современный мир», «Былое», «Минувшие годы», «Голос минувшего»). Гэта сведчыла пра рост папуляр-

насці гістарычных ведаў і, на думку К.А. Ціміраева, іх «дэмакратызацыю» [5, с. 605]

У кантэксце агульнага творчага ўздыму эпохі назіраўся значны рост царкоўнай гістарыяграфіі, якая развівалася паралельна са свецкай. Ададаленасць свецкай ад царкоўнай гістарыяграфіі была накіравана прыняцовай устаноўкай апошняй – гістарычным правідэнцыялізмам, дзе пазнанне гісторыі становіцца бясконцым набліжэннем да пазнання волі Божай, што адкрываецца ў гістарычным працэсе.

Мэта даследавання – вылучэнне і аналіз тэндэнцый праблем посту ў расійскай царкоўнай гістарыяграфіі ў канцы ХІХ – пачатку ХХ ст. Гістарыяграфія вышэйназванай тэмы фундаментальна не распрацоўвалася, аднак маецца шэраг даследаванняў, прысвечаных навуковай творчасці гісторыкаў Царквы разглядаемага перыяду. Варта адзначыць, што тэма псіхічна вывучалася апошнімі ў кантэксце іншых праблем гісторыі хрысціянства і гісторыі праваслаўя. Першыняство ў даследаванні навуковай творчасці царкоўных гісторыкаў у канцы ХІХ – пачатку ХХ ст. па азначанай праблематыцы ў расійскай царкоўнай гістарыяграфіі належыць М.М. Глубакоўскаму [6]. Значным укладам у гістарыяграфію гісторыі праваслаўя з’яўляюцца публікацыі А.У. Карташова [7], Р. Флароўскага [8], А.А. Бронзава [9]. У канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. даследаванні гістарыяграфіі псіхічна, аскетызму ў гісторыі хрысціянства адзначаны ў працах С. Пушкарова [10], М.І. Сонцава [11]. Аднак неабходна звярнуць увагу на фрагментарнасць у даследаваннях тэмы посту, аскетызму ў працах гісторыкаў, прысвечаных гісторыі хрысціянства.

У канцы ХІХ – пачатку ХХ ст. істотныя змены зведала тэхналогія гістарычнай навукі. Рэзка падняўся індэкс каштоўнасці базы крыніц ў навуковых працах. У навуковы ўжытак уведзена многія комплексы ўпершыню публікуе-

мы архіўных дакументаў, этнаграфічных і археалагічных крыніц. Гістарыёграф М.Л. Рубінштэйн, характарызуючы гэты перыяд, адзначаў, што ў агульным развіцці гістарычнай навукі значэнне дадзенай эпохі не столькі ў руху гістарычнай думкі, якая ўяўляе імкненне навукі наперад, а ў росце гістарычных ведаў. Развіццё гістарычнай навукі набывае спецыяльны характар: яно ідзе не ўглыб, а ўшыркі і заключаецца ў распадзе дасягненняў гістарычнай навукі на сумежныя і дапаможныя дысцыпліны, якія атрымліваюць самастойнае значэнне. Вылучэнне асобных спецыяльных галін гістарычных ведаў спрыяла ўдасканаленню тэхнікі гістарычнага даследавання, назапашванню канкрэтных гістарычных ведаў, пашырэнню кола гістарычных матэрыялаў.

Гэтымі рысамі вызначаецца і новы тып навуковага даследавання: адмова ад філасофска-гістарычнага абагульнення суправаджаецца развіццём даследаванняў тыпу спецыяльнай манаграфіі. Ім належыць вялікае значэнне ў стварэнні навуковай базы для далейшага развіцця гістарычнай навукі. [4, с. 355]. Гэтым адрозніваюцца даследаванні пасніцтва і аскетызму ў рускай царкоўнай гістарыяграфіі ў канцы XIX – пачатку XX ст. Гісторыкі царквы П.Ф. Салярскі [12], І.Л. Янышаў [13], М.А. Алясніцкі [14], М.С. Сцялецкі [15], М.М. Тарэеў [16], П.П. Панамароў [17], С.М. Зарын [18], С.І. Смірноў [19–20], у адрозненне ад сваіх папярэднікаў, якія закранаюць праблему посту, уплеценую ў канву агульнай гісторыі хрысціянства і праваслаўя, перайшлі да даследавання праблемы ў кантэксце вывучэння маральнай тэалогіі, дзе давялося звярнуць пільную ўвагу на гісторыю аскетызму і пасніцтва. Прычым усё вышэйпералічаныя аўтары, за выключэннем С.І. Смірнова, у сваіх даследаваннях выкарыстоўвалі ў якасці першакрыніцы матэрыялы св. Пісання і Падання. Пад паняццем маральнай тэалогіі як навукі царкоўнай гісторыі прымалі сістэматычны выклад вучэння Царквы аб маральным Законе Божым і хрысціянскіх абавязках для настаўлення і ўдасканалення чалавека ў хрысціянскім жыцці па духу і заповеце Хрыста.

Сярод аўтарытэтных даследаванняў у гэтай галіне сучаснікі вылучылі працы протаіерэя П.Ф. Салярскага. Павел Фёдаравіч – на той час ардынарны прафесар – вёў курс багаслоўя, логікі і псіхалогіі, быў глыбокім знаўцам яўрэйскай мовы. Плёнам яго шматгадовай працы стаў «Опыт библейского словаря собственных имен», а таксама «Маральнае праваслаўнае багаслоўе», якое вытрымала шэсць выданняў [21, с. 145].

Аўтар жадаў зрабіць сваю працу (на колькі магчыма) агульнакарыснай. Пры гэтым, як адзначаў М.М. Глубакоўскі, пры даследаванні сабраны багаты матэрыял, асабліва біблей-

скі і святаайчынны, каштоўны дагэтуль, хоць і не падвергнуты належнаму аналізу [6, с. 12]. Закранаючы тэму пасніцтва, П.Ф. Салярскі выкарыстаў і адаптаваў навуковую тэрміналогію ў даступным варыянце для самай шырокай публікі, абапіраючыся на цытаты Новага і Старога Завета. Ён канстатаваў, што пад тэрмінам «пост» разумеецца не звычайнае ўстрыманне ў ежы. Устрыманне служыць сродкам для захавання цялеснага здароўя, пост – да ўтаймавання плоці і страстці, для хрысціянскай пакоры, пакаяння, малітвы і інш. (2 Цар. 12, 16. Нм. 9, 1–2, Іён. Гл 3). Устрыманне патрэбна заўсёды; пост бывае часова, а ўстрыманне – правіла прыроды і лекара; пост – заповедзь святой Царквы. Абгрунтаваючы важнасць пасніцтва, П.Ф. Салярскі канстатаваў, што вялікае значэнне посту ў завеце дадзена самім Богам як выратавальны сродак для душы і цела (Быц. 2, 17). У далейшым пост зацвярджаецца законам Майсея і праз іншых прарокаў (Леў. 16, 29–31. 23, 27–32, Ёіль 1, 14. 2, 12–17). У Новым Зааве зноў Сам Гасподзь навучае нас посту (Мф. 4, 2; 6, 16–18; 17–21) [11, с. 155–156].

Значным поспехам для рускай багаслоўскай навукі быў спецыяльны вопыт протапрэсвітара І.Л. Янышава. Упершыню ў рускай гістарычнай літаратуры была зроблена спроба растлумачыць паняцце «маральнасць». І.Л. Янышаў даў усім элементам, якія ўваходзяць у гэта ўніверсальнае паняцце, пераканаўчае і дакладнае вызначэнне, паказаў іх узаемную псіхалагічную сувязь. Абрунтаваўшы, што такое маральная годнасць і прызначэнне чалавечай прыроды, зрабіў спробу вызначыць вярхоўнае дабро і як яно ажыццяўляецца выратаваннем менавіта ў Хрысце [13]. Іаан Лявонцьевіч даў тэарэтычную канструкцыю маральнай сістэмы з дапамогай паглыбленага аналізу самой ідэі маральнасці. У аскетызме аўтар распзнаў «сэнс подзвігаў хрысціянскага самаўдасканалення або самавыхавання па ўсіх аспектах рэлігійна-маральнага жыцця, праз што хрысціянін пакліканы самастойна стварыць у сабе і таму зрабіць неад’емным ад сябе тое Царства Божае, якое ён зведаў у сабе падчас адраджэння і якое цяпер зноў нібыта скрылася ад яго. «Царства нябеснае, – вучыць і сам Збаўца, – сілай дасягаецца, і тыя, што прыкладаюць намаганні захапляюць яго» (Мф. 11, 12) [13, с. 433].

Да гэтай жа катэгорыі варта аднесці працы прафесара М.А. Алясніцкага, які працягвае даследаванне І.Л. Янышава і ўзбагачае багатым прыўнясеннем у тэму псіхалагічнага элемента і шматлікіх параўнальных паралеляў. Па фармальным характары працу М.А. Алясніцкага адрознівае тэарэтычнасць. Да станоўчых характарыстык трэба аднесці багацце дэталёвых пошукаў, што дазволіць гісторыкам Царквы істотна пераўтварыць палажэнні аб хрысціян-

скай этыцы. Пры распрацоўцы тэмы посніцтва, аўтар указаў на яго сімвалічны змест, які служыць паказам смутку. Смута, на думку аўтара, мае дваякі кірунак: з аднаго боку, ён ёсць смута аб пакутуючым Збаўцы, а з другога – ён ёсць смута пра грэх. У гэтым сэнсе выявіўся Збаўца: калі аднімецца ад іх (сыноў шлюбных) жаніх, тады будучь пасціцца (Мф. 09:15). М.А. Алясніцкі падкрэслівае, што цялесны пост не мае значэння сам па сабе, незалежна ад далейшай, адпаведнай яму дзейнасці духу (таму і выказаўся Збаўца: не тое, што ўваходзіць у вусны, апаганьвае чалавека, але тое, што выходзіць з вуснаў, апаганьвае чалавека (Мф. 15:11); пост мае значэнне для духоўнага росту і пераадолення страсці. Заклікаючы народ праз прарока Ёіля да посту, Гасподзь Бог, разам з тым, заклікае яго да плачу і галашэння, раздзірання сэрцаў і да звароту да Бога (2:12 і г. д.). А св. Царква ўсхваляе ў першы дзень чатырохдзясятніцы: «Праўдзівы пост ёсць злых адчужэнне, устрыманне языка, лютасці адклад, пажадлівасцей адлучэнне, пляткарства, хлусні і клятвапарушэння» [14].

Навуковую сістэматызацыю ўсіх назапашаных тэалагічнай этыкай набыткаў дала велізарная праца прафесара М.С. Сцялецкага, дзе хрысціянскае маральнае навучанне развіваецца і асвятляецца з пункту гледжання Закона Божага і маральных абавязкаў. Аўтар паказвае, што для Бібліі чалавек служыць аб'ектам этычнага разгляду толькі ў якасці асобы Божага Валадарства, як тварэнне Божае, адкупленае Госпадам Збаўцам і забяспечанае Божай ласкай у дасягненні належнай дасканаласці. У адраджэнні сваім кожная хрысціянская асоба ўзнагароджваецца годнасцю Божага паходжання, таму будзе жыць этычна нармальна, або маральна пры той умове, калі заўсёды захаввае адпаведнасць свайму хрысціянскаму званню праз яго развіццё і ўмацаванне ў Царкве Хрыстовай на шляху да Царства Бога і Айца. Так абагульніў трохтомнае даследаванне М.С. Сцялецкага гістарыяграф гісторыі царквы М.М. Глубакоўскі, выказаўшы думку, што гэта канцэпцыя скіравана да ўнутранага пераўтварэння ўсёй канструкцыі навукова-хрысціянскай этыкі [6, с. 14].

Значная ўвага праблеме аскетызму і посніцтва было нададзена ў пяцітомным даследаванні прафесара М.М. Тарэева «Асновы хрысціянства», у якім было адведзена некалькі глаў, дзе аўтар знайшоў і прасачыў больш шырокае паняцце посніцтва. Так, М.М. Тарэев рэзюмаваў, што хрысціянскі пост не ёсць дабрачыннасць, якая вядзе да дасканаласці, і не ёсць заслуга перад Богам: ён мае іншыя падставы. Мы пакліканы да свабоды; толькі свабода наша не павінна быць падставай да дагаджэння плоці (Гал. V, 13). Усё мне можна, але не ўсё карысна;

усё мне можна, але нішто не павінна валодаць мной (I Кар. VI, 12). Пост хрысціянину неабходны таму, што ён агароджвае духоўнае жыццё ад захопу плоці. Тут аўтар зрабіў выснову, што хрысціянскі пост не мае дакладных межаў. У адносінах да парадку ўстрымання ў ежы (або посніцтва) не можа быць устаноўлена аднолькавае для ўсіх правіла; не ва ўсіх цел аднолькавая крэпасць, мера ўстрымання павінна быць вызначана судом сумлення кожнага [16, с. 99]. На думку М.М. Глубакоўскага, маральнае вучэнне пра хрысціянства ў XIX ст. аформіліся ў выглядзе спецыяльнай навукі. А як вучэнне пра хрысціянскае жыццё яно пераходзіць у хрысціянскую філасофію – вышэйшую форму маральнага вучэння пра хрысціянства.

Тэме маральнага вучэння, а ў яго кантэксце праблематыцы посніцтва і аскетызму вялікая ўвага нададзена ў даследаваннях прафесараў П.П. Панамарова і С.М. Зарына. Выхаванец Казанскай духоўнай акадэміі П.П. Панамароў у даследаванні «Дагматычныя асновы хрысціянскага аскетызму па творах усходніх пісьменнікаў-аскетаў IV стагоддзя» раскрыў прыроду аскетызму, паказаў сатэрыялагічную аснову хрысціянскага аскетызму [17, с. 82–100].

Як адзначалася вышэй, протапрэсвітар І.Л. Янышаў упершыню даў тэарэтычную канструкцыю маральнай сістэмы з дапамогай паглыбленага аналізу самой ідэі маральнасці. Першым асноўным патрабаваннем маральнага закону лічыў аскетызм, але не манаскі, які складаецца з практыкаванняў у дбанні, посце, малітвах і да таго падобных падзвігах, а аскетызм ў самым шырокім яго паняцці. Аўтар меў на ўвазе аскетызм як панаванне над стыхійнымі інстынктамі арганізма, як панаванне, якое патрабуе і садзейнічае развіццю такіх маральных якасцей, як мудрасць, мужнасць, цяпенне, устрыманне, працавітасць.

Працягнуў і значна пашырыў даследаванне аскетыкі і посніцтва прафесар С.М. Зарын. Сяргей Міхайлавіч, спасылаючыся на св. Пісанне, дэталізаваў практыку посніцтва. Ён сцвярджаў, што пачатак хрысціянскага посту ўзыходзіць да прыкладу самога Хрыста і Яго апосталаў [18, с. 632]. Практыцы посту С.М. Зарын прысвяціў раздзел свайго этыка-багаслоўскага даследавання, дзе прааналізаваў і даказаў, што пост не можа быць прызнаны ў якасці самастойнага і самадастатковага маральнага добра, прынцыповага добра. Навуковец адносіць яго да ліку сярэдніх добрых спраў, адметнай рысай і характэрнай асаблівасцю якіх з'яўляецца тое, што калі правільна выконваць іх, то яны асвятляюць. Да ліку такіх станаў у хрысціянскай традыцыі ставіліся: шлюб, маёмасць, адзінота, дбанне, чытанне святых кніг і пасты. Таму родапачынальнікі падзвіжніцтва, адзначаў С.М. Зарын, загадалі здзяйсняць іх згодна з абставінамі,

месцам і часам, паколькі яны бываюць карыснымі, калі адпавядаюць гэтым абставінам, і наадварот, робяцца шкоднымі, калі не суадносяцца з імі [18, с. 638].

У іншым ключы распрацоўваюцца праблематыку поспітства і аскезы С.І. Смірноў, доктар царкоўнай гісторыі, ардынарны прафесар па кафедры Гісторыі Рускай Царквы. Ён узяў за аснову пакаянную дысцыпліну ў старажытнай Русі. Цыкл артыкулаў С.І. Смірнова пад назвай «Как говели в древней Руси» быў апублікаваны ў выданні «Прибавления к Церковным ведомостям». Аўтар глыбока вывучыў летапісы, царкоўныя павучальныя зборнікі, статуты. Ён падрабязна раскрыў традыцыю гавення – падрыхтоўкі да споведзі і прыняцця святога таінства. С.І. Смірноў канстатаваў, што гэтая традыцыя ў старажытнай Царкве была адным з магутнейшых сродкаў добрага ўплыву на народ [20].

Такім чынам, даследаванні поспітства і аскетызму ў рускай царкоўнай гістарыяграфіі ў канцы XIX – пачатку XX ст. перажываюць значныя змены. Відавочна наміцліся тэндэнцыі адступлення ад філасофска-гістарычнага абагульнення, прынятыя гісторыкамі XIX ст., што суправаджалася развіццём вывучэння тыпу спецыяльнай манаграфіі. Пытанні посту, уплечыня ў канву агульнай гісторыі хрысціянства, праваслаўя, перайшлі да даследавання праблемы ў кантэксце вывучэння маральнай тэалогіі, дзе давялося звярнуць пільную ўвагу на гісторыю аскетызму і поспітства.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Вернадский, В.И. Труды по всеобщей истории науки / В.И. Вернадский; общ. ред. С.Р. Микулинского; предисл. А.Л. Яншина. – М.: Наука, 1988. – 334 с.
2. Соловьев, С.М. Сочинения. В 18 кн. История Россия с древнейших времен / С.М. Соловьев. – М.: Мысль, 1988 – 1995.
3. Ключевский, В.О. Сочинения. В 9 т. Курс русской истории / В.О. Ключевский; под ред. В.Л. Янина. – М.: Мысль, 1988 – 1995.
4. Рубинштейн, Н.Л. Русская историография / Н.Л. Рубинштейн. – М.: Госполитиздат, 1941. – 659 с.
5. Россия в начале XX века / под ред. А.Н. Яковлева – М.: Новый хронограф, 2002. – 744 с.

6. Глубоковский, Н.Н. Русская богословская наука в ее историческом развитии и новейшем состоянии / Н.Н. Глубоковский. – М.: Изд. Свято-Владимирского, 1992. – 57 с.
7. Карташев, А.В. Очерки по истории русской церкви: в 2 т. Т. 1. / А.В. Карташев. – М., 1991. – 704 с. [репр. изд.: Париж, 1959].
8. Флоровский, Г. Пути русского богословия / Протоиерей Георгий Флоровский. – Париж: YMGA-PRESS, 1983. – 600 с.
9. Бронзов, А.А. Протопресвитер Иоанн Леонтьевич Янышев, как профессор нравственного богословия в СПб. Духовной Академии по поводу исполнившегося 50-летия со дня окончания им академического курса / А.А. Бронзов // Христианское чтение. – 1899. – № 10. – С. 560–572.
10. Глушкарёв, С. Историография Русской Православной Церкви / С. Глушкарёв // Журнал Московской патриархии. – 1998. – № 5. – С. 67–79; № 6. – С. 46–67.
11. Солнцев, Н.И. Провиденциальная историческая концепция в трудах русских историков-клириков XVIII–XIX вв. / Н.И. Солнцев. – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2005. – 200 с.
12. Соляровский, П.Ф. Нравственное православное богословие / П.Ф. Соляровский. – СПб.: Тип. Главного Управления Уделов, 1901. – 359 с.
13. Янышев, И.Л. Православно-христианское учение о нравственности / И.Л. Янышев. – СПб.: Тип. М. Меркушева, 1906. – 462 с.
14. Олесницкий, М.А. Нравственное богословие. Православие и современность / М.А. Олесницкий. – СПб.: [Электронный ресурс]. – 1900. – Режим доступа <http://www.lib.eparhia-saratov.ru> <<http://www.lib.eparhia-saratov.ru>>. – Дата доступа: 10.10.2013.
15. Стеллецкий, Н.С. Опыт нравственного православного богословия в апологетическом освещении. В 3 т. Т. 3 / Н.С. Стеллецкий. – Харьков: Епархиальная типография, 1914. – 345 с.
16. Тареев, М.М. Основы христианства. В 5 т. / М.М. Тареев. – Сергиев Посад, 1908, 1910. – 319 с.
17. Пономарев, П.П. Догматическое основы христианского аскетизма по творениям восточных писателей-аскетов IV века / П.П. Пономарев. – Казань, 1899. – 217 с.
18. Зарин, С.М. Аскетизм по православно-христианскому учению. В 3 т. Т. 1. / С.М. Зарин. – СПб.: Тип. Киришбаума, 1907. – 694 с.
19. Смирнов, С.И. Материалы для истории древнерусской покаянной дисциплины (Тексты и заметки) / С.И. Смирнов // ЧОИДР. – М., 1912. – Кн. 3. (242). – 568 с.
20. Смирнов, С.И. Как говели в древней Руси? / С.И. Смирнов // Прибавления к Церковным ведомостям. – 1901. – № 8–10.
21. Мень, А. Библиологический словарь. В 3 т. Т. 2. / Протоиерей Александр Мень. – М.: Фонд имени прот. Александра Менья, 2002. – С. 555.

SUMMARY

The article considers the development of Russian ecclesiastical historiography at the end of the XIX – beginning of the XXth centuries. The author explores the problem of fasting in Christianity and Russian Orthodoxy. The works of Russian ecclesiastical historians devoted to the study of fasting are analysed.

Паступіў у рэдакцыю 20.03.2014 г.

УДК 930 «.../1917»:008(476)(091)«17/18»

А.Н. Симончик
аспірант кафедры історыі Беларусі БГПУ

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ИСТОРИОГРАФИИ ИСТОРИИ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСИ КОНЦА XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX в. ДОСОВЕТСКОГО ПЕРИОДА

Вдосоветский период исследования по историографии истории культуры Беларуси конца XVIII – первой половины XIX в. осуществлялись по истории, этнографии и фольклору

лору в виде небольших обзоров работ предшественников, в которых рассматривались эти вопросы российскими, белорусскими и украинскими учеными.